

TÜRKİYE SELÇUKLU TARİHİ

TAR205U

KISA ÖZET

1. ÜNİTE Anadolu'nun Fethi ve Birinci Beylikler Dönemi

ANADOLU'NUN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ

Anadolu binlerce yıllık tarihi boyunca, Asya ve Avrupa'yı Afrika'ya bağlayan jeostratejik konumu nedeniyle, doğudan ve batından çeşitli kavimlerin istilâsına uğramıştır. Dolayısıyla bu topraklar birçok kavim, din ve kültüre ev sahipliği yapmış, pek çok devletin kuruluş ve yıkılışına şahitlik etmiştir. Oysa aynı Anadolu, XI-XIII. yüzyıllar boyunca devam eden Türk göçü ve fethiyle birlikte, binlerce yıllık tarihi boyunca yaşamadığı siyasî, sosyal, etnik, dini ve kültürel bakımdan küllî (bütünsel) bir değişime uğramıştır. "Anatolia" ya da "Bilâd-ı Rûm" olarak adlandırılan bu ülke, bir asırdan kısa bir zaman zarfında son sahiplerinin adıyla, **Türkiye** olarak anılmayı hak edecek bir kimlik dönüşümü yaşamıştır.

Anadolu'nun Fethinin Askerî Aşamaları

Türklerin Anadolu'yu fethi askerî olarak, Çağrı Bey'in 1018 yılında Rum (Anadolu)'a gerçekleştirdiği **keşif akını**yla başlar; 1040 Dandânakân savaşıyla, Büyük Selçuklu devletinin himayesinde göçlere istikamet veren bir aşamaya girer; Malazgirt zaferiyle de fethin kalıcı hâle geldiği dönem başlar.

Malazgirt Öncesi Seferler

Büyük Selçuklu Tarihi dersinde de görüldüğü gibi, Türkistan X. Yüzyılın ikinci yarısında Kıpçak boy birliğinin bozulması sebebiyle yeni göçlere sahne olmuştu. Selçuklu ailesinin mensubu olduğu Kınık boyu bu sırada diğer Oğuz boylarıyla birlikte, Sirderya, Aral-Hazar arasındaki bölgede bir yabgu idaresinde yaşamaktaydı. Göçlerin sebebiyet verdiği siyasî-sosyal çalkantılar yüzünden Maverâünnehr'e göç etmek zorunda kalan Selçuklu ailesi, kısa zamanda birkaç yüz kişiden birkaç bine ulaşan kuvvetleriyle, bölge hâkimlerinin yardımına ihtiyaç duyduğu bir güç haline gelmişti. Bu sırada Selçuklu ailesinin büyük başbuğlarından olan Çağrı Bey, bu sıkışıklığa çare olması umuduyla, Anadolu'ya bir keşif akınına çıktı (1016). Daha sonra Nahcivan ve Gürcü memleketleri üzerine yürüyen Çağrı Bey, birkaç yıl burarlarda gâzâ ettikten sonra 1021'de Maverâünnehr'e döndü.

Bu **keşif akını** elde edilen zengin ganimetler bakımından Çağrı Bey'in askeri kudretini ortaya koymaktaydı. Bu keşif akını Türk göçleri için bir öngörü imkânı sağlamakla birlikte, özellikle Ceyhun kıyısındaki Gazneliler engelini aşıp hemen yeni seferler düzenlemek mümkün olmadı. Selçuklular bilindiği gibi, 1040'da Gazneliler'e karşı kazandıkları Dandânakân zaferinin ardından devletlerini kurmayı başarmışlardı. Selçuklularla Bizans arasındaki ilk büyük savaş, IX. Konstantin Monomakhos'un 1045 yılında, Kafkasya sınırına dayanan Oğuzlar'a karşı bir ordu göndermesi üzerine meydana geldi.

Malazgirt Zaferi ve Sonrası

Bu sırada Bizans, iç karışıklıklar ve taht mücadeleleri ile uğraştığı için, Türk akınları karşısında sonuç alabileceği bir teşebbüste bulunamıyordu. Balkanlar'da Peçenekler'e karşı yürüttüğü mücadelelerle tanınan Romanos Diogenes, dul İmparatoriçe ile evlendirilerek imparator ilân edildi (Ocak 1068). Nitekim imparator, kalabalık bir orduyla Kayseri üzerinden Haleb'e kadar ilerleyip, Malatya ve Sivas'a yeni komutanlar tayin ettiği sırada Niksar Türkler tarafından tahrip edilmiş, Ahlat'daki üssünden hareket eden Afşin, Eskişehir yakınlarına kadar ilerleyerek Amuriye şehrini zaptetmişti. Diogenes'in 1069'da Orta Anadolu'da yürüttüğü ikinci harekâtı sırasında da Türkler, Konya'yı ele geçirip yağmalamışlardı. Diogenes nihayet büyük hazırlıklardan sonra, Türkleri Anadolu'dan atmak ve hatta Selçuklu başkentine kadar girmek amacıyla, 13 Mart 1071 tarihinde büyük bir orduyla İstanbul'dan hareket etti.

Bizans ordusu Sakarya kıyısında ve Erzurum'da konakladıktan sonra Malazgirt'e geldi. 26 Ağustos 1071 Cuma günü öğleden sonra, Türkler'in tekbir, kös ve boru sesleri arasında hücumla geçmesiyle, tarihin tanıklık ettiği en büyük muharebelerden biri başlamış bulunuyordu. Bizans'ın, Türklerle karşı çıkardığı bu en kuvvetli ordusunun Malazgirt ovasında perişan edilmesiyle Türkmen göçleri karşısındaki direnci tamamiyle kırılmış; Malazgirt zaferi Anadolu'nun kaderini belirleyen büyük bir zafer olarak tarihin sayfalarında yerini almıştır. Sıkça tekrarlanan **Malazgirt zaferinden sonra Anadolunun kapı-**

ları Türklere açıldı ifadesi doğru bir değerlendirme olmakla birlikte; **Türkler, ordusu yok olduğu için mukavemetini kırılan Bizans karşısında, fethettikleri yerlerde bundan böyle güvenle yerleşmek imkânı bulmuşlardır** şeklinde tamamlanmalıdır. Erzurum'da Saltukoğulları, Orta Anadolu'da Danişmendliler, Erzincan ve Divriği'de Mengüçüklüler, Van Gölü çevresinde Ahlatşahlar ve Güneydoğu'da Artuklular gibi beyliklerde, göçlerin sevk ve iskânına katkı sağlayarak Anadolu'nun fethi ve vatanlaştırılması sürecinin tamamlanmasına hizmet etmişlerdir.

Yurt Tutma Süreci

Türkler'in Anadolu'yu fethinin askeri aşamaları izah edildiğinde, aslında bunun Türk tarihi açısından bir orijinallik ifade etmediği; her dönemde benzer zaferlerin olduğu görülmektedir. Burada iki mesele ortaya konulduğunda bu uzun sorunun cevabı da kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bunlardan birincisi Türk fethi sırasında, Anadolu'nun bunu kolaylaştıran şartlarının ne olduğu, ikincisi ise Türk göçünün mahiyetidir.

Türk Fethi Öncesi Anadolu'nun Durumu

Anadolu, Bizans İmparatorluğu zamanında rakipleriyle çok yıpratıcı savaflara sahne olmuştu. Bunun başlıca nedeni Anadolu'nun üç kıtayı birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle tüm büyük güçlerin hedefinde olmasıydı. Selçuklu akınları başladığında burada Romalılar (Bizanslılar), Ermeniler, Süryaniler ve Araplar vardı. Ancak Bizans ülkenin tek siyâsî hâkimiydi. Anadolu'da görülen bir diğer topluluk da Hıristiyan Türklereydi. Bizans, Balkanlar'a göç eden ve Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Oğuz (Guz), Kıpçak (Kuman) ve Peçenek Türkleri'ni zaman zaman Anadolu'da yerleştirerek bir savunma hattı oluşturmaya çalışmıştır.

Göçün Mahiyeti

Türk göçünün Anadolu'nun vatanlaştırılmasını sağlayan ve göçerlerin avantajları olarak ifade edilebilecek başlıca özellikleriyse şunlardır: Hatırlanacağı üzere, Kıpçak boybirliğinin dağılmasının yol açtığı çalkantılar, Aral-Hazar arasındaki yurtlarında oturan Oğuzları yakından ilgilendiriyordu. Türkistan'da savaş, kıtlık, istilâ gibi sebeplerle ortaya çıkan nüfus hareketlerinden ilk olarak; zaten sınırlı olan yaşam alanları etkilenmekteydi.

Bundan anlaşılacağı üzere X. yüzyılın sonlarında başlayıp, XI. yüzyılda büyüyerek devam eden Oğuz göçü, mahiyeti icabı **geri dönüşüzdür**. Türklere Anadolu'da dönem yaşanan bunca zorluk, kıtlık, savaş ve ölüme, kan kaybına rağmen bin yıla yakın bir süredir var eden ve sözü edilen kan kaybını telâş eden başlıca etken ise göçlerin **sürekliğidir**. Türk göçünün bu özellikleri, Türk milletini yeni bir vatan kurma aşamasına geçirmiştir.

BİRİNCİ BEYLİKLER DÖNEMİ

Selçuklular tarafından yönlendirilen ve XI-XIII. yüzyıllar arasını kapsayan göç sürecinde, Anadolu'da Selçuklular'ın yanı sıra, çoğu Oğuz boylarına mensub aileler de irili ufaklı beylikler kurmuşlardır. Daha ziyade Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde kurulan bu beylikler, hem Anadolu'nun Türkiye oluşunda hem de Türk-İslam medeniyetinin kurulması ve gelişmesinde önemli hizmetler yapmışlardır.

Saltuklular

Malazgirt Zaferi'nden sonra, kurulan ilk Türk beyliği olarak kabul edilen Saltuklular, 1071-1202 tarihleri arasında, Erzurum merkez olmak üzere; Pasinler, Tercan, İspir, Oltu, Tortum, Micingerd, Bayburt ve civarında hüküm sürmüşlerdir. Beyliğin kurucusu, Malazgirt savaşında da katılmış olan Ebu'l Kasım Saltuk'tur. Hanedan 1123 yılından itibaren kaynaklarda *Saltukoğulları* (Beni Saltuk) adıyla zikredilmektedir. Saltuk Bey'in ardından oğlu Emir Ali Erzurum beyi olmuştur (1102). Emîr Gâzî 1132 senesinde ölünce yerine yeğeni İzzeddin Saltuk geçti.

Danişmendliler

1071 -1178 yılları arasında Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri ve Malatya havalisinde hüküm süren Türkmen hanedanıdır. Hanedanın atası Azerbaycan'da yaşayan bir Türkmen aileye mensup olup, 1064 yılında Sultan Alp Arslan'ın hizmetine giren Dânişmend Gâzi'dir. Dânişmend Gâzi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Gümüştegin Ahmet Gâzi döneminde hanedan daha da güçlendi. Danişmendliler'in yıkılmasından sonra bu beyliğe bağlı muhtelif boylar, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine dağılmış, bazıları da Rumeli'ye yerleştirilmişlerdir. Anadolu'da bunların hatırası olarak Danişmend, Danişman, Tanışman ve Yağıbasan gibi köy adları hâlâ yaşamaktadır.

Mengüçlüler

Mengüçükler, Malazgirt zaferinden sonra Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebın Karahisar'ı fethederek yaklaşık 1227 yılına kadar bu bölgede hüküm süren bir Türk beyliğidir. Beyliğin kurucusu olan Mengüçük Gâzi, Malazgirt savaşına katılmış ve zaferden sonra Karasu (yukarı Fırat) ve Çaltı nehri vadilerinin fethiyle görevlendirilmiştir. Ölüm tarihi de bilinmeyen Mengüçük Gâzi'ye dair bilinenler bundan ibarettir. Melik İshak'ın 1142'de ölümünden sonra beylik iki kola ayrılmış, Erzincan Kolu Davudşah, Divriği kolu ise Süleymanşah tarafından yönetilmiştir.

Kemah-Erzincan Kolu

Bu kolun ilk beyi Davutşah hakkında fazla malûmat yoktur; ancak 1162 yılında Selçuklularla işbirliği yaptığı gerekçesiyle, Danişmendli Yağısıyan tarafından öldürülmüştür. Hakkında daha fazla bilgi bulunan Fahreddin Behramşah, 1165'de Erzincan'da beyliğin başına geçmiştir.

Divriği Kolu

Divriği kolunun ilk beyi Mengüçük Gâzi'nin torunu ve İshak'ın oğlu Süleyman'dır. Fakat ona ait bir eser mevcut olmadığı gibi, ne zaman öldüğü de bilinmemektedir. Süleyman'ın oğlu Şahinşah döneminden kalan bazı eserler olduğu gibi adına kesilmiş bir sikke de mevcuttur. Şehinşah Divriği kalesindeki caminin (Kale Camii) de bânisidir. Mezar kiatbesinden Şehinşah'ın 1197 yılında öldüğü anlaşılmaktadır. Caminin bir kitabesinde, Ahmed Şah'ın metbûu olarak Alâeddin Keykubâd'ın adı geçmektedir. Divriği Mengüçüklü Beyliği'nin ne zaman sona erdiği de bilinmemektedir.

Ahlatşahlar (Sökmenliler)

Ahlatşahlar 1100-1207 tarihleri arasında merkez Ahlat olmak üzere, Van Gölü havzasında bir asırdan fazla hüküm süren bir Türk beyliği olup kurucusu Sökmen el-Kutb'dir. Kurucusunun adına nisbetle Sökmenliler olarak da bilinir. 1111 yılında Muhammed Tapar, içlerinde Sökmen el-Kutb'nin de bulunduğu Emir Mevdûd komutasındaki büyük bir orduyu haçlılarla savaşla görevlendirdi. II. Sökmen'in uzun hükümdarlık zamanı Ahlatşahlar Beyliğinin en parlak devrini teşkil eder. Nureddin Mahmud'un 1174 yılında ölmesi üzerine, Selahadin Eyyûbî onun mirası üzerinde kendi hâkimiyetini kurmuş ve topraklarını genişletmeye başlamıştı.

Artuklular

Artuklular Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'nun fethine girişen büyük Türkmen komutanlarından Artuk Bey'in oğulları Sökmen ve İlgâzi tarafından XII. yüzyılın başlarından itibaren Hasankeyf ve Mardin, torunu Belek tarafından da Harput merkez olmak üzere üç şube halinde kurulmuştur. Artuk Bey, 1063 yılında Azerbaycan'da, kendisine bağlı Türkmenlerle Sultan Alp Arslan'ın hizmetine girmiş ve bu tarihten itibaren, onun en gözde emirlerinden biri olarak daima yanında bulunmuştur.

Hısın-ı Keyfâ Artukluları (1102-1232)

Musul valisi Kürboğa'nın ölümü üzerine şehir halkı vali olarak, Türkmen Musa'yı desteklemekteydiler. Cezîre (Cizre) Emîri Çökürmüş ise Musa'ya karşı çıkıyordu. Bunun üzerine Mûsâ, Sökmen'den yardım istedi ve karşılığında **Hısın-ı Keyfâ'la** birlikte 10.000 dinar vermeyi vaad etti. Mûsâ, Sökmen'in yardımıyla Çökürmüş'ü bozguna uğrattı, fakat kendisi de kısa bir süre sonra öldürüldü. Sökmen'in ardından, 1105 yılında, Hısın-ı Keyfâ Artuklu tahtına çıkan İbrahim'in hâkimiyeti kısa sürmüştü; 1108'de 36 yıl

gibi uzun bir süre bu görevi yapacak olan Davud, beyliğin yönetimini devr almıştır. Çağının en muhteşem yapılarından biri olan meşhur Hısn-ı Keyfâ Köprüsü onun zamanında inşa edildiği gibi “Yukarı Şehri” görkemli bir şekilde geliştiren de odur.

Mardin Atukluları

Bağdat şahneliğinden azledilen Necmeddin İlgâzi, yeğeni İbrahim’in elinden Mardin’i alarak burada Artuklular’ın Mardin kolunu kurdu. Kısa sürede Nusaybin ve Harran’ı ele geçiren İlgâzi, Atabey Lü’lü’nün öldürülmesinden sonra halkın isteği üzerine Halep’e gelerek burayı da hâkimiyeti altına aldı. İlgâzi’nin ölümünden sonra oğullarından Süleyman Meyyâfârikîn’de, Timurtaş Mardin’de, yeğenlerinden Süleyman da Halep’te hüküm sürdüler. Timurtaş Belek’in ölümünden sonra Halep’e, kardeşi Süleyman’ın ölümünden sonra da Meyyâfârikîn’e hâkim oldu.

Harput Artukluları

Artuk Bey’in torunu Belek b. Behrâm 1113 yılında Harput’a hâkim olmuş ve Palu merkez olmak üzere burada küçük bir beylik kurmuştu. Amcaları Sökmen ve İlgâzi ile beraber haçlılara karşı çetin bir mücadele veren Belek, bu arada Halep’i de Süleyman’ın elinden aldı. Ertesi yıl Menbic’i kuşattıysa da kaleden atılan bir okla vurularak öldü (1124). Ebû Bekir 1204 yılında öldü, yerine oğlu Nizâmeddin İbrahim geçti.

Dilmaçoğulları

Anadolu’nun en eski, Diyâr-ı Bekr’in de Artuklular’dan sonraki en uzun ömürlü Türkmen Beyliği olan Dilmaçoğulları, devrin kaynaklarında Dilmaç, Dimlaç, beylerinin adına nisbeten Toğan Arslan veya el-Ahdeb (kambur) oğulları olarak da zikredilmektedir. XII. yüzyıl boyunca daha ziyade **Erzen** ve Bitlis merkezli bir beylik olan Dilmaçoğulları, asrın sonlarına doğru Erzen’den ibaret olan bir hâkimiyet alanına sahiptiler. Dilmaçoğlu Mehmed’in adına ise ilk kez, 1076 yılında Kuzey Suriye’de faaliyet gösteren Türkmen beyleri arasında tesadüf edilmektedir. Dilmaçoğlu Mehmed tarafından 1079-1080 yılı civarında Vestan (Gevaş) ve havalisinde kurulan Dilmaçoğlu beyliği, onun birkaç yıl sonra ölümüyle oğlu veya kardeşi Hüsamüddevle Alptekin’in idaresine geçmiştir.

Diğer Beylikler

Malazgirt muharebesinden sonra Anadolu’da kurulan beylikler yukarıda anlatılanlardan ibaret olmayıp, onlar kadar etkili ve uzun ömürlü olmamakla birlikte bilhassa Güney Doğu Anadolu bölgesinde hâkimiyet süren başka beylikler de bulunmaktadır. Bunlar: 1098-1183 yılları arasında Âmid (Diyarbakır)’de **Yınaloğulları**, Siirt ve civarında yarım asra yakın (1095-1132) hâkimiyet süren **Kızırlaranoğulları** ve 1086-1113 yılları arasında Harput merkezli **Çubukoğullarıdır**. Büyük Selçuklu sultanı Melikşah’ın ölümünün ardından Diyar-ı Bekr bölgesi saltanat iddiasında bulunan kardeşi Suriye Selçuklu meliki Tutuş’un hâkimiyetine girmiş, ancak Tutuş’un Berkyaruk’la girdiği mücadelede 1095’de ölümüyle de sahipsiz kalmıştı. Yınaloğulları, Diyâr-ı Bekr bölgesinde kurulan Türkmen beyliklerinin ilklerinden olup hâkimiyet alanı Âmid merkez olmak üzere civarındaki birkaç kaleden ibarettir.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/turkiye-selcuklu-tarihi-ady212u?search=TAR205U>